

О.Й. Дем'янюк

Луцький інститут розвитку людини університету "Україна"

ВОЛИНЬ ТА ГАЛИЧИНА В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ СТОСУНКАХ У 1919 р.

© Дем'янюк О.Й., 2007

Досліджується період українсько-польських взаємовідносин часів Директорії УНР, позицій Ю. Пілсудського та С. Петлюри на повоєнне облаштування Української та Польської держав. Аналізується місце територій Волині та Галичини у переговорному процесі дипломатичних представників Другої Речі Посполитої та УНР.

The article investigates, the period of Ukrainian-Polish relations of UNK Dyrektoria times and the views of Y. Pilsudskiy and S. Petliura on the Ukrainian and Polish states postwar organization/ The role of Volyn and Halychyna territories in the negotiations of diplomatic representatives of Rich Pospolyta II and UNR is also analysed.

Проблема українсько-польських стосунків має довготривалу та неоднозначну історію. Сусідство територій, століття спільної історії, схожі ознаки розвитку українського та польського народів зумовлюють інтерес дослідників до різних сторін взаємовідносин обох держав.

Чи не найбільше багатообіцяючими, а згодом трагічними для українців були відносини Польської та Української держави у 1919–1920 роках. З огляду на те, що суспільно-політичні та економічні чинники, які мають визначати розвиток держави на переламному етапі розвитку, були далекими від стабільності для більшості країн Центрально-Східної Європи у першій чверті ХХ століття, то зміни союзників на ворогів у зазначений період були доволі поширеним явищем. Ці процеси повною мірою охопили і взаємовідносини польських та українських політиків.

Неоднозначним в оцінках сучасників та складним для дослідників залишається період Української державності часів Директорії за головування в ній Симона Петлюри. Особливо болюче було сприйнято його домовленість з керівництвом Другої Речі Посполитої щодо західноукраїнських земель політиками та місцевим українським населенням Західно-Української Народної Республіки. Вибір поляків за союзників, нехай навіть ситуативних, задоволення їх територіальних претензій за рахунок українських земель трактувалися представниками ЗУНР як зрада національних українських інтересів та порушення раніше прийнятих домовленостей обома українськими державами. З іншого боку, більшість політичних діячів європейських країн ігнорували переговори з Українською державою через соціалістичне минуле С. Петлюри та зовнішньополітичну невизначеність його попередників.

Українсько-польські взаємовідносини 1919 року ставали предметом дослідження науковців українського та польського походження у перерізі вивчення ними подій першої чверті ХХ століття. Одними з найпомітніших з-посеред інших розвідок, на наш погляд, є праця львівського вченого, професора В. Голубка, який зазначав, що Голова Директорії, проводячи переговори з Ю. Пілсудським, дбав про збереження осередку Української державності шляхом територіальних поступок західними землями УНР [1]. Професор В. Верстюк, загалом позитивно відгукуючись про зовнішньополітичну діяльність державного апарату Директорії, розглядає кабальні умови польської сторони, як спосіб забезпечення поступального розвитку УНР, отримання часу для стабілізації української державності [2]. Луцький історик В. Дмитрук вказує на відносини Директорії УНР з Польською державою як на велику помилку у зовнішньополітичній діяльності УНР, з огляду на те, що українські політики розраховували на допомогу поляків [3].

Польські науковці події 1919-го і наступних років також сприймають неоднозначно. В. Гостинська вважає, що С. Петлюра був готовим піти на будь-які територіальні поступки на користь Польщі, аби задовольнити свої державницькі амбіції [4]. М. Прушинський визначає широкий спектр поглядів польських державних діячів, зокрема Ю. Пілсудського, на взаємовідносини з Україною: від підтримки у боротьбі з генералом А. Денікіним до перетворення у заручники російсько-польських домовленостей [5].

У більшості праць зарубіжних дослідників українського походження діяльність Голови Директорії УНР С. Петлюри розглядається як зрада національних інтересів соборної Української держави. Професор І. Нагаєвський називає усі домовленості С. Петлюри та Ю. Пілсудського нелегітимними через відсутність їх ратифікації Трудовим Конгресом [6]. Професор Н. Полонська-Василенко, аналізуючи українсько-польський переговорний процес, зазначає, що він був прийнятий різними шарами українського громадянства, як велике нещастя [7].

Однак підвищена увага дослідників до доби українських національно-визвольних змагань не покриває інтересу до долі західноукраїнських земель, зокрема територій Волині та Галичини у 1919 році. Саме цей регіон став не лише розмінною монетою взаємин європейських держав, а й чинником, який поділив український політикум на два протилежні табори.

Позиції Української та Польської держав та рубежі 20-х років ХХ століття визначалися як загальною зовнішньополітичною нестабільністю у Східній Європі, так і протистоянням внутрішніх політичних сил у боротьбі за владу в своїх державах. На початку 1919 року межі обох держав-сусідів визначалися лінією фронту Ковель – Володимир-Волинський – Порицьк – Сокаль [8] та міграцією місцевого населення по обидва його боки.

Внутрішньополітична ситуація в Українській та Польській державах визначалася міжпартійною боротьбою. Зокрема, польські ендеки, сподіваючись на відновлення колишньої могутності Речі Посполитої в межах існування держави до її поділів у ХVІІІ столітті, бачили волинські та галицькі території у своєму складі. Представники соціалістичних кіл Польщі висловлювали ідею створення федерації разом з Білоруссю, Литвою і, за певних умов, з Українською державою. Прибічники консервативних сил виступали за надання Польщі Лігою Націй мандату на створення під її контролем Української держави задля забезпечення збереження політиками свого майна, розвитку культури та набуття союзника у боротьбі з більшовицькою Росією [9].

Українські політики не розглядали створення федеративної держави з Польщею. Ідея автономії у складі Другої Речі Посполитої також не знаходила значної кількості прихильників серед українських суспільно-політичних діячів. Західноукраїнські землі, які з рештою й стали каменем спотикання у польсько-українських відносинах, визначалися українським урядом етнічною українською територією, заселеною на 70 % українцями [10]. Представники Директорії УНР підкреслювали, що усі землі компактного проживання українців мають входити до складу єдиної соборної Української держави.

Користуючись ускладненням військово-політичної ситуації Директорії, польські війська в березні – травні 1919 року захопили значну територію Західної Волині, перемістивши Польсько-Український фронт на лінію Маневичі – Голоби – Кисилин – Порицьк. У результаті цього наступу Ковель та Володимир-Волинський опинилися під окупацією Польщі.

Послаблення державницьких позицій Української держави, викликаних веденням бойових дій військами Директорії відразу на три фронти, спробами внутрішнього державного перевороту, економічним безладом та політичною державною кризою, призвели навесні 1919 року до зміни керівника Директорії. 9 травня у Радзивиліві Головою Директорії офіційно було обрано Симона Петлюру [11]. Там же відбулась нарада новообраного керманіча Української держави з Урядом УНР з питань суспільно-політичної обстановки та визначенні напрямків пріоритетного розвитку державності.

Обставини склалися так, що протягом 1919 року більшість доленосних рішень для Української державності приймалася саме на території Західної України, зокрема на Волині. Головою Директорії було вжито багато заходів, які дали можливість до певної міри згуртувати політичну верхівку Української держави у боротьбі за незалежність. З цією метою було виведено зі складу Директорії О. Андрієвського та зменшено вплив на керівництво УНР з боку Є. Петрушевича.

Переїзд О. Андрієвського та Є. Петрушевича до Станіслава спричинило фактично не лише їх особне (майже незалежне) керівництво [12], а й розкол української влади на два табори. Особиста неприязнь С. Петлюри до Є. Петрушевича та їхні політичні промахи зробили з Голови Директорії ворога Української соборної держави в очах представників політичних кіл ЗУНР.

У травні 1919 року поновилися бойові дії на українсько-польському фронті. 14 травня кіннота генерала Ю. Галлера, вирушивши з Маневич, захопила Колки і розвинула свій наступ на південь Волині. 16 травня поляки розпочали наступ по усьому фронті. Було захоплено Переспу, Рожище, Торчин, взято в оточення Луцьк [13]. Незрозуміла поведінка командирів українських військових підрозділів в Луцьку призвела не лише до захоплення міста польською армією, а й до роззброєння особового складу II Сірої дивізії та полону більшості бойових одиниць I Сірої дивізії. Лише полковник Ганжа зі штабом I Сірої дивізії та частиною війська прорвалися в район Дубно.

Такий перебіг подій привів до захоплення поляками великих складів з військовою амуніцією та майном, фактичної ліквідації Холмської групи та викликав евакуацію Директорії та Уряду УНР до Красного, а звідти до Тернополя [14].

Значної допомоги полякам у їх боротьбі з українським військом надала Франція. В результаті переговорів Другої Речі Посполитої з Францією остання сприяла формуванню та озброєнню армії польського генерала Юзефа Галлера для боротьби з більшовиками. Однак поляки вишколене військо генерала використали проти формувань УГА в Східній Галичині. По суті завдяки цьому війську було закладено підвалини знищення ЗУНР, коли в липні 1919 року УГА відступила за р. Збруч.

Виправдовуючись перед представниками Ради мирної конференції у Парижі за нецільове використання армії генерала Ю. Галлера, Юзеф Пілсудський змушений був перегрупувати це бойове з'єднання і перекинути його у Західну Волинь. Він повідомив Клемансо, що це зроблено заради уникнення сутичок з українцями і поставлено в резерв з метою майбутнього використання на Західному фронті саме для боротьби з більшовицькою Росією [15]. Однак після перегруповання, доукомплектування та відпочинку армія генерала Ю. Галлера використовувалась Ю. Пілсудським у боях з військом Директорії на Волині.

На початку червня 1919 року становище Директорії УНР значно погіршилося. Окупація польською армією Володимир-Волинського, Ковельського та Луцького повітів; наступ більшовицьких військ та захоплення ними міст Житомира, Коростеня, Сарн, Новоград-Волинського значно звузили територію Української держави. Волинські та галицькі землі перетворилися на театр бойових дій. Та територія, яку ще контролювала Директорія, вже не могла забезпечувати Українську армію ні новобранцями, ні амуніцією, ні провіантом. Чисельність збройних формувань УНР скоротилася до 15 тисяч вояків.

Збіг об'єктивних та суб'єктивних обставин змусив Голову Директорії УНР С. Петлюру активізувати переговори з представниками Другої Речі Посполитої по створенню спільного антибільшовицького фронту. Можемо констатувати, що до поновлення Українсько-Польського мирного договору привело не лише важке військово-політичне становище Директорії УНР, а й необхідність у створенні військової сили, здатної протистояти більшовицькій загрози не лише для України та Польщі, а й для країн Європи.

Українсько-польські переговори з різною інтенсивністю тривали з кінця 1918 року. Тоді для узгодження позицій сторін до Варшави було направлено дипломатичну місію на чолі з професором В. Прокоповичем [16]. Проте ні тоді, ні у найближчі місяці не вдалося укласти чіткого плану дій обох сторін. Для цього, на нашу думку, було кілька причин. По-перше, Голова Директорії В. Винниченко, перебуваючи на прорадянських позиціях, не міг пристати на повоєнний переділ земель Російської імперії, запропонований Ю. Пілсудським; по-друге, відсутність у складі української місії представників ЗУНР не відображала позиції соборної Української держави; по-третє, неузгодженість позицій членів українського посольства щодо питання державного кордону; по-четверте, озвучення окремих напрямків діалогу польською стороною, які потребували узгодження з вищим державним керівництвом Директорії.

Тому, чи не єдиним позитивним моментом першого раунду українсько-польських переговорів була домовленість сторін про заснування на території Другої Речі Посполитої дипломатичного представництва Директорії УНР. Воно було відкрите 18 січня 1919 року у Варшаві [17] під керівництвом О. Карпинського.

Уповноважений представник Польської держави К. Ванькович, що прибув до Києва в січні 1919 року [18], одержав завдання від Ю. Пілсудського на проведення консультацій і переговорів з усіма зацікавленими політичними колами України задля визначення найважливіших для вирішення стратегічних питань та узгодження шляхів їх реалізації.

В результаті двомісячного переговорного процесу 19 січня 1919 року Головний Отаман С. Петлюра відрядив до Варшави таємну військову місію на чолі з полковником Б. Курдиновським [19] для підготовки та узгодження проблемних питань військово-політичної угоди Директорії УНР з Другою Річчю Посполитою. В роботі погоджувальної комісії, окрім представників військових кіл Польщі, брала участь робоча група К. Ваньковича.

В період, коли західноукраїнські землі були театром бойових дій, керівництво Польської держави виявляло інтерес до переговорів з Директорією як до державного органу країни-буфера між Другою Річчю Посполитою та більшовицькою Росією. Адже у разі вдалого наступу більшовицьких військ з'являлася безпосередня загроза території Польщі. Юзеф Пілсудський бажав бачити в українцях соратників у боротьбі з росіянами, бо в світлі останніх військово-політичних подій відмічалася втрата інтересу країн Антанти до перебігу подій на Східному фронті.

Поляки, в разі перемоги військ Директорії над більшовицькою Росією, одержували надію на розширення території держави (як союзник українського війська) за рахунок західноукраїнських земель, насамперед Західної Волині та Східної Галичини, а за певних обставин і західнобілоруських земель.

Навесні 1919 року українсько-польські переговори поновилися з ініціативи польської сторони. Причина крилася в посиленні військової присутності більшовиків на території Східної Волині та активізації військових дій на Російсько-Українському фронті. Юзеф Пілсудський розумів, що за цих обставин загрозу Другій Речі Посполитій зі сторони більшовицької Росії допомогти ліквідувати зможе лише Українська республіка.

Ю. Пілсудський все менше надій покладав на країни Антанти, особливо з того часу, коли йому дали зрозуміти, що більшість європейських держав виступають за відновлення царської Росії. Ще один ворог, що просувався з південно-східного напрямку, в особі Добровольчої армії генерала А. Денікіна також жадав відновлення єдиної і неподільної Росії [20]. Це було прямою загрозою не лише територіальним інтересам Другої Речі Посполитої у Західній Волині та Східній Галичині, а й територіальній цілісності етнічних польських земель.

Прийнявши рішення про підписання Українсько-Польського договору "Про військове співробітництво", Ю. Пілсудський не визначився з межами цього співробітництва та взаємними поступками України і Польщі. Не було єдиної думки на українсько-польську співпрацю й у політичних колах обох держав. Одним із каменів спотикання була повоєнна доля спірних територій Волині та Галичини. Це питання залишалося неузгодженим за жодних із пропонованих повоєнних відносин обох держав: від федеративних до протекторату над Українською державою.

На початку квітня 1919 року загострилася внутрішня боротьба в керівництві Директорії. Перебуваючи в Рівному, змінено її персональний склад: С. Петлюра, А. Макаренко, представник від ЗУНР, по представнику від УПСР та УСДРП [21]. Окрім того, обрано новий Уряд УНР на чолі з членом УСДРП Б. Матросом та впорядковано взаємини Директорії і Уряду.

Однак у цей самий період відбувається виступ опозиції, що сформувалася до соціалістичного уряду і безпосередньо до Петлюри. Отаман Оскілко, який намагався 29 квітня здійснити переворот, відтягнув з Російсько-Українського фронту значні військові сили, що дало змогу більшовикам повести наступ на позиції війська УНР [22]. За таких обставин Уряд і Директорія залишили Рівне і переїхали до Радзивилова.

З огляду на пожвавлення бойових дій російськими військами переговорний процес представників Директорії та Другої Речі Посполитої став більш інтенсивним та предметним.

Українська сторона намагалася уникнути ведення бойових дій на два фронти, польська – використати слушний момент для поступливості українців і забезпечити зі сходу безпеку своїй державності.

За наказом Ю. Пілсудського другому відділу Генерального штабу Речі Посполитої було поставлене завдання про встановлення зв'язків з Директорією УНР. У кінці травня 1919 року до резиденції С. Петлюри в Чорному Острові прибув майор Генштабу Я. Заглоба-Мазуркевич [23]. Метою відвідин польського розвідника було не лише відновлення стосунків С. Петлюри з Ю. Пілсудським, а й запрошення Голови Директорії до Варшави. Разом з тим він озвучив пропозиції керманіча Другої Речі Посполитої щодо майбутнього українсько-польського співробітництва: рівноправний союз обох незалежних держав за умови входження до складу Польщі територій Західної Волині, Холмщини, Північного Полісся, Підляшшя та Східної Галичини.

Позиція Ю. Пілсудського не викликала ентузіазму ні у Симона Петлюри, ні в інших керівників УНР. Голова Директорії, відчуваючи неможливість існування Української держави в тих умовах, що склалися на початок літа 1919 року, усе ж відправив до Варшави дипломатичну та військову місію до польського Головнокомандувача для ведення переговорів та укладення перемир'я.

1 червня С. Петлюра видав наказ про перехід військ Директорії в загальний наступ проти більшовиків фронтом у 140 кілометрів [24]. Більшовицькі війська, зосереджені на заході країни, змушені були розриватися між поляками, українцями та успішно діючим військом генерала Денікіна.

Бойовий дух, який відновився в Армії УНР після її реорганізації не залишився непоміченим ворогом. Комісар з військових справ на Україні М. Подвойський зазначав, що війська Петлюри збільшуються в силі не по днях, а по годинах, в штабах сидять військові спеціалісти, в Армії помітна організація і дисципліна [25]. Українські війська до 6 червня зайняли лінію Старокостянтинів – Проскурів – Кам'янець [26], чим змусили поляків активізуватися на Українсько-Польському відтинку фронту в Галичині.

До початку липня 1919 року ситуація для Уряду ЗУНР стала загрозливою. Польські війська фактично притисли УГА до р. Збруч. За цих обставин диктатор ЗУНР Є. Петрушевич відновив спілкування з Головою Директорії. Він висловлював припущення, що незабаром УГА перейде р. Збруч, і пропонував об'єднати обидві армії для боротьби зі спільними ворогами. 16–17 липня 50-тисячна армія ЗУНР увійшла на територію Поділля [27] та, за компромісного рішення керівників УНР і ЗУНР, стала підпорядкованою Штабу Головного Отамана, на чолі якого був генерал М. Юнаков [28].

У серпні 1919 року Армії УНР та ЗУНР розпочали спільний похід проти більшовицьких військ. Дві ударні групи, які рухалися на Коростень і Київ, звільнили Новоград-Волинський (19 серпня), Житомир (21 серпня), Білу Церкву (23 серпня) та Київ (30 серпня). Однак закріпити та розвинути успіх українському війську не вдалося, насамперед через відсутність єдиного командування та визначення стратегічних цілей. Вже 31 серпня генерал А. Кравс без бою відступив з Києва та залишив його підрозділам Добровольчої армії, які підійшли з Лівобережжя.

Не вдалося українським дипломатам використати успіх Армії УНР та ЗУНР і на переговорах з поляками. В листі до Ю. Пілсудського Голова Директорії УНР визначив основні причини тодішнього стану переговорного процесу обох держав. На думку С. Петлюри, до військово-політичного занепаду Польщі та України і триваючого сплюндрування Волині та Галичини призвела відсутність чіткого антиросійського плану бойових дій союзників. Закликаючи керманіча Другої Речі Посполитої до військового порозуміння, він доброю волею поляків вважав повернення в Україну військовополонених, озброєних в належний спосіб.

Під час тривалих переговорів, особистого листування керівників Української та Польської держав, втручання представників країн Антанти стало досягнення сторонами перемир'я на 30 днів, яке щоразу мало продовжуватися на 10 днів [29]. Лінією розмежування стала р. Збруч. В утвореній нейтральній зоні поширювалася діяльність української місцевої адміністрації. Польські війська

могли увійти до цієї зони та розпочати бойові дії лише після погодження з командуванням Збройних сил УНР.

Щоправда ця домовленість обернулася для населення західноукраїнських земель насадженням польської адміністрації. Симон Петлюра змушений був відмовитися від територій Західної Волині та Східної Галичини на користь Другої Речі Посполитої [30], щоб одержати не лише можливого союзника у боротьбі з військами більшовицької Росії, але й отримати час для перегрупування військових сил, стабілізації позицій Директорії серед української та європейської громадськості.

Поляки не вичікували змін на Російському фронті. Вони відразу розпочали насадження своїх порядків в окупованих землях. Ключові посади в органах державної влади почали займати поляки. Формувалися поліційні відділи, на які покладалося завдання із впровадження польської державно-адміністративної системи в регіоні та забезпечення прав місцевого польського населення. Заклади культури та освіти підпорядковувалися польській державній програмі розвитку. Викладання польської мови, історії та географії Польщі вводилося у всіх навчальних закладах як обов'язкові предмети [31]. Вчителі, вихователі та культурно-освітні працівники, які не володіли польською мовою, підлягали звільненню.

Організація управління на окупованих поляками українських землях, зростаюче невдоволення значної частини, орієнтованих на Антанту, українських політиків територіальними поступками та соціалістичною орієнтацією Симона Петлюри потребували обговорення українським політикумом. 26 вересня 1919 року на спільному засіданні Директорії та Уряду УНР було прийнято рішення про так званий “нульовий варіант”, за яким пропонувалося усі, раніше досягнуті домовленості з Другою Річчю Посполитою анулювати і розпочати новий переговорний процес лише після гарантій польського уряду про підтримку УНР у війні з генералом А. Денікіним [32].

Рішення української сторони не знайшло підтримки у польській сторони, хоча й не було безапеляційно відкинутим. Восени 1919 року Верховний керманіч Другої Речі Посполитої для себе вже визначив пріоритети на Сході. Він дав вказівку своїм військам, що перебували на Російсько-Польському фронті утриматися від ведення наступальних дій, щоб російська сторона могла зосередитися на боротьбі з військом генерала А. Денікіна. Будучи проти поширення більшовизму на Захід, Ю. Пілсудський вважав перемогу білогвардійських військ та відновлення монархії в Росії більшою загрозою для незалежності та територіальних претензій Польської держави.

Незважаючи на заклики А. Денікіна про допомогу у боротьбі з більшовиками та аналогічні пропозиції країн Антанти, Ю. Пілсудський не підтримав білогвардійський рух в Росії. Крім того, він восени розпочав таємні переговори з більшовицьким вождем В. Леніним, якого запевняв, що підтримка Денікіна в його боротьбі з більшовицькою Росією не відповідає польським державним інтересам [33]. Щодо України, то Ю. Пілсудський займав вичікувальну позицію, зауважуючи, що тільки весна покаже, що робити далі [34].

Наприкінці жовтня 1919 року у Варшаві розпочала роботу нова українська дипломатична місія на чолі з Міністром закордонних справ УНР А. Лівіцьким [35]. До складу місії входили три представники ЗУНР: С. Витвицький, А. Горбачевський та М. Новаковський. Українські дипломати озвучили рішення керівництва УНР: встановлення кордонів між Польщею та Україною за етнічним розселенням поляків та українців, визнання Другою Річчю Посполитою незалежності УНР [36].

Однак вже найближчим часом ситуація навколо українсько-польських переговорів істотно змінилася. 6 листопада генерал УГА М. Тарнавський та генерал Добровольчої армії О. Слащов підписали Конвенцію про припинення збройної боротьби, чим зірвали міждержавні переговори і поставили під загрозу існування Української державності.

З ініціативи генерала В. Тютюнника до польського командування було відправлено звернення з пропозицією зайняти Проскурів і Шепетівку. Армія УНР повинна була пройти перегрупування в районі населених пунктів Старокостянтинів – Шепетівка [37]. Поляки, які спочатку почали просування в район Проскурова, відмовилися допомогти Армії УНР. Капітан Чарноцький, через якого велися переговори, безслідно зник, залишивши записку, що українські війська на польській території будуть роззброєні та інтерновані [38].

За таких обставин 15 листопада Симон Петлюра змушений був дати вказівку міністру закордонних справ УНР про згоду на встановлення кордону між УНР та Польською республікою по лінії Бартелемі через територію Галичини і по р. Турії на Волині (у разі необхідності – по р. Стир) [39].

Командування Армії УНР вирішує відвести залишки українських дивізій у район Любар – Остропіль [40]. 1 грудня 1919 року частини українського війська зосередилися на зазначеній території, де було прийнято рішення про подальшу боротьбу.

4 грудня 1919 року в Новій Чорторії відбулися останні збори Голови Директорії з членами Уряду УНР та командуванням Армії УНР [41], на яких було прийнято рішення про ведення партизанської боротьби в тилу білогвардійських та більшовицьких військ та продовження спроб організувати антибільшовицький фронт.

Частина Армії УНР у 5 тис. вояків пішла в Зимовий похід, а частина, переважно хворі та поранені, залишилися у так званому “трикутнику смерті”, щоб згодом бути інтернованими поляками та переведеними у шпиталі чи табори Луцька і Рівного [42].

Симон Петлюра 5 грудня 1919 року виїхав до Варшави, щоб розпочати переговори з польським керівництвом про визнання УНР та про спільні дії у боротьбі з більшовицькою Росією [43]. Керівництво Другої Речі Посполитої розуміло усю безвихідь ситуації, у яку потрапила УНР, тому Ю. Пілсудський розглядав Україну як плацдарм для нанесення удару по більшовицькій Росії. Він вважав, що територія України є надто важливою для Росії і тому саме тут необхідно наносити остаточний та вирішальний удар по російському більшовизму [44].

Отже, військово-політична ситуація, яка вкрай невдало склалася для Української держави у 1919 році, безпосередньо відобразилась на якості українсько-польських переговорів. Неодноразові спроби державного перевороту, відсутність чіткого плану майбутнього розвитку Української Народної Республіки, неузгодженість державницьких позицій керівництва УНР та ЗУНР (найперше в особі Симона Петлюри та Євгена Петрушевича), неприйняття українського керівництва як самостійного в управлінні країною державами Антанти, територіальні претензії сусідніх держав призвели до затягування, а подекуди і припинення діалогу між Другою Річчю Посполитою та УНР.

1919 рік став роком нездійснених намірів обох фігурантів переговорного процесу. Однак якщо Директорія УНР втратила свої території, то Польська держава, захопивши регіони Західної Волині та Східної Галичини, не очікуючи підписання договору, поширювала на цих землях свою систему влади.

1. Голубко В. Українсько-польсько-радянська війна 1920 р. і Східна Галичина // Вісник НУ “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – 2000. – №408. – С.11–21. 2. Верстюк В. Симон Петлюра: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. – 2004. – №3. – С.112–126. 3. Дмитрук В. Вони боролися за волю України: Монографія. – Луцьк, 2004. – С.91. 4. Gostynska W. Stosunki polsko-radzieckie (1918–1919). – Warszawa, 1972. – 302 s. 5. Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920. – К.: Лібра, 1997. – С.71–78. 6. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993. – 413 с. 7. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.2. – К., 1992. – С.541. 8. Киричук М. Маловідома війна на Волині // Краєвид. – 2001. – листопад–грудень. – С.2. 9. Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920. – К.: Лібра, 1997. – С.74–75. 10. Трембіцький В. Позиція Великої Волині в Українській Державі 1918 року. – Вінніпег – Нью-Йорк, 1993. – С.59. 11. Верстюк В. Симон Петлюра: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. – 2004. – №3. – С.121. 12. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.2. – К., 1992. – С.522. 13. Киричук М. Маловідома війна на Волині // Краєвид. – 2001. – листопад–грудень. – С.3. 14. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.2. – К., 1992. – С.523. 15. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993. – С.239–240. 16. Доценко О. Літопис Української революції. – Т.ІІ, Кн.5. – С.7. 17. Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України), ф.3766, оп.1, спр.22, арк.5. 18. ЦДАВОВУ України, ф.3696, оп.1, спр.31, арк.10. 19. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР. – Торонто, 1962–1965. – Т.7. – С.158. 20. Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920. – К.: Лібра, 1997. – С.70. 21. Полонська-Василенко Н. Історія

України: У 2 т. Т.2. – К., 1992. – С.522. 22. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921 рр. – Дніпропетровськ, 2001. – С.105. 23. Зарецька Т. Симон Петлюра і Юзеф Пілсудський. Магістральне місце в історії україно-польських відносин // Історія України. – 2005. – №16. – С.2. 24. Дмитрук В. Вони боролися за волю України: Монографія. – Луцьк, 2004. – С.255. 25. Центральний державний архів громадських організацій України (далі – ЦДАГО України), ф.57, оп.2, спр.273, арк.37. 26. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.2. – К., 1992. – С.524. 27. Савченко В. Дванадцять війн за Україну. – Харків, 2005. – С.250. 28. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.2. – К., 1992. – С.529. 29. Цубов Л. Українсько-польський союз у війні проти радянської Росії 1920 року // Вісник НУ “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – 2004. – №502. – С.60. 30. Gostynska W. Stosunki polsko-radzieckie (1918–1919). – Warszawa, 1972. – S.295. 31. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО), ф.215, оп.2, спр.84, арк.130. 32. Варгатюк С. Варшавські переговори дипломатичної місії Директорії УНР 1920 р. // Нова політика. – 1996. – №2. – С.53. 33. Kutrzeba T. Wyprawa kijowska 1920. – Gebethner i Wolff, 1937. – S.24. 34. Зарецька Т. Симон Петлюра і Юзеф Пілсудський. Магістральне місце в історії україно-польських відносин // Історія України. – 2005. – №16. – С.3. 35. ЦДАВОВУ України, ф.3696, оп.2, спр.21, арк.96. 36. Мірчук П. Українська державність. 1917–1920. – Філадельфія, 1967. – С.373. 37. ЦДАВОВУ України, ф.1078, оп.2, спр.35, арк.60. 38. Ковальчук М. Останні бої армії УНР на Поділлі у листопаді 1919 р. // Визвольний шлях. – 2006. – Кн.11. – С.115. 39. Киричук М. Йшли стрільці до бою: Волинь в період Директорії // Краєвид. – 2001. – листопад–грудень. – С.8. 40. Удовиченко О. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних сил 1917–1921. – К., 1995. – С.135. 41. Савченко В. Дванадцять війн за Україну. – Харків, 2005. – С.288. 42. Киричук М. Йшли стрільці до бою: Волинь в період Директорії // Краєвид. – 2001. – листопад–грудень. – С.8. 43. Реєнт О., Коляда І. Україна між світовими війнами (1914–1939). Події. Люди. Документи: Нариси історії. – К., 2004. – С.200. 44. Miedzinski B. Polityka wschodnia Pilsudskiego. – Paryz, 1975. – S.6.

УДК 94(477)“1918”:623.438

С.Г. Іллічов

Львівський орден Червоної Зірки інститут Сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
Національного університету “Львівська політехніка”

АВТОПАНЦИРНІ ФОРМУВАННЯ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ТРАВЕНЬ–ЛИСТОПАД 1918 р.)

© Іллічов С.Г., 2007

Досліджено організаційну структуру автопанцирних підрозділів армії Української держави гетьмана П. Скоропадського. Проаналізовано склад та озброєння цих формувань.

In this article is described the organization structures of armoured cars detachments of the army of Ukrainian State (Hetman P. Skoropadsky). The components and weapons of these units are analyzed.

У структурі Збройних сил України періоду визвольних змагань 1917–1920 рр., у тому числі й армії Української держави гетьмана П. Скоропадського, поряд із традиційними родами зброї (піхота, кіннота, артилерія), істотно місце посідали й нові роди, запровадження яких пов’язується з періодом Першої світової війни. Особливо варто відзначити панцирні формування, на озброєнні